

MAREK S. SZCZEPAŃSKI*, ANNA ŚLIZ**

Uniwersytet nasz współczesny. Akademicka edukacja socjologii

Musimy odbudować gotowość do refleksji. Wymaga to, abyśmy nie upajali się poczuciem dumy, rozpacz, oburzenia, przekory, zemsty, pogardy, lecz ostudzali te uczucia i przyglądali się, jaka jest naprawdę rzeczywistość.

(Karl Jaspers, 2018, s. 34)

Wprowadzenie

Prażródła Uniwersytetu odnajdujemy w starożytnej Grecji. Ewoluował od instytucji dostępnej tylko dla wybranych do chwili, kiedy stał się pożądanym i ikonicznym elementem instytucjonalnej oprawy nowoczesnych społeczeństw. Został fundamentalną instytucją intelektualną, której znaczenie dostrzegł Daniel Bell jako miejsce tworzenia i kodfikowania wiedzy teoretycznej oraz stojącej na straży długiej historii i tradycji zdobywania wiedzy bezinteresownej, a także środowisko kształcenia przyszłych doradców m.in. w sprawach politycznych czy ekonomicznych (Bell D. 1998: 233).

Uniwersytet jako symbol rozwoju cywilizacyjnego wypełnia dwa zasadnicze zadania. Po pierwsze, jest ważnym źródłem pomnażania kapitałów ludzkich, społecznych i kulturowych (symbolicznych). To uniwersytet wyposaża ludzi nie tylko w wiedzę i umiejętności profesjonalne, ale także przekazuje spektakularny system aksjologiczny związany z zaufaniem, dobrem, tolerancją czy poszanowaniem każdej żywej istoty, a także szacunkiem dla siebie i drugiego człowieka. Po drugie, uniwersytet był, i jest, miejscem gromadzenia i archiwizowania wiedzy naukowej, wskazań badawczych i praktycznych. To w murach uniwersytetów pomnaża się zasoby wiedzy tak teoretycznej, jak i praktycznej, która jest przekazywana młodym adeptom nauki.

Tekst, który przedstawiamy, ma dwa zasadnicze cele. Po pierwsze, nakreślić sytuację szkolnictwa wyższego ze szczególnym uwzględnieniem uniwersytetu we współczesnej Polsce. Po drugie, zaprezentować miejsce socjologii w systemie edukacji wyższej. Wybraliśmy socjologię, gdyż jesteśmy socjologami, a dyscyplina należąca do dziedziny nauk społecznych burzliwie przechodzi kolejne reformy uczelni polskich.

Zaczął się w Fezie (Maroko)

Wstępem do naszych rozważań uczyniliśmy krótki rys historyczny uniwersytetu, którego początki sięgają z jednej strony świata muzułmańskiego, z drugiej chrześcijańskiego.

* Prof. dr hab. Marek S. Szczepański (1956–2023) odszedł nagle 11 października 2023 roku. Niniejszy artykuł jest jedną z jego ostatnich prac.

** Prof. dr hab. Anna Śliz, Szkoła Wyższa Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Ludzkość od zarania dziejów dążyła do poznawania świata i pomnażania wiedzy o nim. W pierwszym okresie była to wiedza pojmowana *a priori*, której źródła tkwiły w teologii i religii. Uniwersytety powstały dla jej uporządkowania. Około 859 roku powstaje pierwszy uniwersytet w świecie islamskim – Quaraouiyine w Fezie w Maroku. Jak ujmują źródła w roku 975 powstała teologiczna uczelnia muzułmańska (medresa) Al-Azhar w Kairze. Uczelnia powstała przy meczecie Al-Azhar i do dzisiaj jest jedną z najsłynniejszych uczelni w świecie muzułmańskim (Guri-Rosenblit S. 2006).

Wobec posłannictwa uniwersyteckiego świata muzułmańskiego świat katolicki opiera przekaz nauki na słowach Chrystusa skierowanych do Piotra „Paś owce moje” (Ewangelia Św. Jana 21, 15–16, 1975, p. 1166), co można interpretować jako nakaz przekazywania nauki Chrystusa ludowi. To pasterze Kościoła katolickiego zostali powołani do wypełnienia nakazu Chrystusa związanego z przekazem wiedzy i nauki. Ale Kościół katolicki nie przekazuje wyłącznie nauki związanej z *sacrum*, ale aktywnie uczestniczy w edukacji świeckiej w myśl przesłania o pełnym kształceniu osoby ludzkiej (Grocholewski Z. 2013: 18).

Za pierwszy uniwersytet europejski przyjmuje się założony w roku 425 przez Teodozjusza Uniwersytet w Konstantynopolu (dzisiaj Stambuł). Jeśli jednak jako kryterium uwzględnimy ważność uniwersytetu dla współczesnego szkolnictwa wyższego, to należy wymienić Uniwersytet w Bolonii, który powstał z inicjatywy samych studentów w roku 1088. Powstanie pierwszych uniwersytetów nie jest równoznaczne z początkiem procesu kształcenia, myślenia o świecie i pomnażania wiedzy. Ten sięga czasów starożytnych, kiedy zaczęła się rozwijać nauka na fundamencie żydowsko-chrześcijańskiego rozumienia tworzenia. Takie rozumienie to wynik dialogu, który prowadzili teolodzy Starego Testamentu z różnymi filozofiami, a nie kolejnymi religiami. Wytworzono przestrzeń, w której przenikały się grecka filozofia i nauka sakralna. Filozofowie uczestniczący w dialogu nie pochodzili z pogańskich świątyń, ale z najwcześniejszych greckich szkół filozoficznych. Myślimy przede wszystkim o Akademii Platońskiej, której filozofowie w IV wieku p.n.e. prezentowali doktryny filozoficzne w trzech różnych działach: ogólnej nauce o bycie (metafizyka i ontologia), ogólnej nauce o poznaniu (epistemologia i gnozeologia) i ogólnej nauce o wartościach (aksjologia) (Tatarkiewicz W. 1998: 14).

Istotę i misję działania tak przeszłych, jak i współczesnych uniwersytetów nadało łacińskie słowo *Universitas*, które oznacza całość, ogół. Natomiast od słowa *universus* (łac. cały, zupełny, rozległy), złożonego z dwóch członów *uni* i *versus*, powstało wyrażenie: tworzący całość, złożony. W XIII wieku termin *Universitas* był używany jako *studium generale* w znaczeniu uczących się i nauczających jako podmiotów uniwersytetów. Do tak skonstruowanego rozumienia z czasem dołączono naukę i badania, czyli możliwą całość wiedzy i nauk. Idea *Universitas* jako zbiór wszystkich nauk przeżywa rozkwit w epoce renesansu i oświecenia. Samodzielnie myśląca jednostka stoi w centrum zainte-

resowania, ale równocześnie uniwersalny wymiar uniwersytetu na skutek rozłamu wiary w Europie został ograniczony. Ale to właśnie wspomniane oświecenie stało się epoką, która, po wielu wiekach dominacji myśli teologicznej, dała ludziom szanse samodzielnego myślenia i własnej interpretacji otaczającego świata.

Sarah Guri-Rosenblit z Otwartego Uniwersytetu Izraela¹, analizując przeszłe, ale i współczesne systemy szkolnictwa wyższego, wyróżniła kilka ich dominujących modeli: uniwersytet średniowieczny; model *Oxbridge*; uniwersytety szkockie; Uniwersytet Londyński; Otwarty Uniwersytet; francuski system edukacji wyższej; uniwersytet Humboldtowski w Berlinie i *multiuniwersytet* w Stanach Zjednoczonych Ameryki (Guri-Rosenblit: 2006)².

Uniwersytety w Polsce

Przyjmując jako kryterium ważność uniwersytetu dla współczesnego szkolnictwa wyższego, należy wymienić wspomniany Uniwersytet w Bolonii, który powstał z inicjatywy samych studentów i który w znaczącym stopniu wpłynął na dzisiejszą europejskość uniwersytetów. Deklaracja Bolońska – o niej tutaj mówimy – została zainicjowana w 900. rocznicę powstania Uniwersytetu w Bolonii. Pierwszym dokumentem w procesie konstituowania się Deklaracji Bolońskiej był dokument *Magna Charta Universitatum*, który został podpisany 18 września 1988 roku przez 388 rektorów uniwersytetów. Karta Bolońska zobowiązuje do przestrzegania akademickich wartości tolerancji, szacunku i otwartości, przydając równocześnie uniwersytetom centralną rolę w życiu społecznym i jego przeobrażeniach. Karta zobowiązuje także do stworzenia jednolitego systemu oceniania i promowania absolwentów oraz wspólnego systemu kształcenia w oparciu o studia licencjackie i magisterskie. Krokiem ku wspólnotowości uniwersyteckiej w Europie była Konwencja Lizbońska – *Convention on the Recognition of Qualifications Concerning Higher Education in European Region* – podpisana 11 kwiet-

¹ Otwarty Uniwersytet Izraela założony w 1974 roku prowadzi nauczanie na odległość. Jest otwarty dla każdego, posiada najwyższą liczbę studentów (47 tys.) spośród wszystkich wyższych uczelni w Izraelu. Stawia wysokie wymagania studentom, a jest przeznaczony m.in. dla odbywających służbę wojskową. Atutem uczelni jest samodzielna praca. Uniwersytet nie posiada centralnego kampusu, chociaż jako miejsce usytuowania podaje się miasto Ra'anana. Nie ma sztywnego harmonogramu zajęć: *The Open University of Israel*: www.openu.ac.il/en/pages/default.aspx (dostęp 17 maja 2020).

² Opis modeli uniwersytetów wraz z własną interpretacją opublikowaliśmy m.in. w artykule: M.S. Szczepański, A. Śliz, *Idea i powinności uniwersytetu: próba uogólnionej refleksji*, [w:] *Szkolnictwo wyższe, uniwersytet, kształcenie akademickie w obliczu koniecznej zmiany. Ekspertyza Komitetu Socjologii Polskiej Akademii Nauk*, red. M.S. Szczepański, K. Szafraniec, A. Śliz, Polska Akademia Nauk: Warszawa 2015, s. 19–39.

nia 1997 roku. To Konwencja uznająca kwalifikacje związane z uzyskaniem wykształcenia wyższego w Europie (Historia procesu bolońskiego; Proces boloński). W odniesieniu do powyższych dokumentów w 800. rocznicę powstania Sorbony czterech ministrów edukacji – Francja, Niemcy, Włochy i Wielka Brytania – w dniu 25 maja 1998 roku podpisało Deklarację Sorbońską, która ujednoliciła poziom edukacji oraz wprowadziła mobilność studentów i wykładowców. W kolejnych latach następni ministrowie podpisywali dokument, który wychodził naprzeciw potrzebom skomplikowanej kulturowo, politycznie i ekonomicznie współczesności. Rozpoczął się Proces Boloński, którego zasadniczym momentem było podpisanie 19 czerwca 1999 roku Deklaracji Bolońskiej przez 29 ministrów szkolnictwa wyższego państw europejskich. Deklaracja określa podstawowe cele Procesu Bolońskiego, czyli utworzenie Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego (2010) – *European Higher Education Area (EHEA)*. Państwa europejskie dobrowolnie podpisują Deklarację. Wśród nich jest również Polska. Proces jest unikatowym w świecie przedsięwzięciem w zakresie edukacji wyższej, który prowadzi do zharmonizowania jej poziomu (Historia procesu bolońskiego; Proces boloński).

Polska jest jednym z 48 członków Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego. To nie tylko ważne z punktu widzenia rozwoju uniwersytetów polskich, ale także istotny symbol. Odpowiednikiem bowiem Uniwersytetu w Bolonii jest w Polsce Uniwersytet Jagielloński, który został powołany jako najważniejsza polska Akademia w 1364 roku, i który przez wieki podlegał kolejnym mniej lub bardziej głębokim przemianom (Brzeziński J.M. 2017: 31). Uniwersytet Jagielloński dał światu tak wybitne postacie, jak: Mikołaj Kopernik, Jan III Sobieski, Jan Paweł II czy noblistka Wisława Szymborska. W 1579 roku powstał, erygowany przez Stefana Batorego, Uniwersytet Wileński, gdzie nauki pobierali m.in. Adam Mickiewicz czy Czesław Miłosz. Trzecim, najstarszym uniwersytetem w Polsce był Uniwersytet Lwowski (1661), stworzony przez Jana Kazimierza, który dał światu m.in. Kazimierza Twardowskiego, którego słowa o dostojeństwie uniwersytetu na stałe wpisały się w myślenie o szkolnictwie wyższym. Z biegiem lat powstały kolejne uniwersytety: Warszawski (1816), Katolicki Uniwersytet Lubelski (KUL) w Lublinie i uczelnia w Poznaniu, które powstały w okresie międzywojnia. W czasach realnego socjalizmu powstawały kolejne uczelnie m.in. w Toruniu, Wrocławiu czy Katowicach. Po 1989 roku wybrane szkoły wyższe uzyskiwały status uniwersytetu, jak Uniwersytet w Opolu, Zielonej Górze czy Kielcach. Powstawały także instytucje naukowe i badawcze, jak Polska Akademia Nauk czy najbardziej współczesna placówka – Akademia Kopernikańska.

Wspomniane daty i zdarzenia w polskiej przestrzeni naukowej są bardzo ważne, ale to celebrowanie w 2014 roku 650-lecia powstania Uniwersytetu Jagiellońskiego stało się dobrym momentem, aby podjąć konstruktywną i zdecydowaną dyskusję oraz towarzyszące jej konkretne działania w kierunku powrotu polskich uczelni na drogę praw-

dziwie naukowej, badawczej i intelektualnej pracy, jaka została przypisana uniwersytetom już w czasach średniowiecza. Wydaje się bowiem, że dzisiaj, przynajmniej część polskich uczelni, zatraciła pierwotne idee akademickości, co potwierdzają niskie lokaty rodzimych uczelni w różnych rankingach międzynarodowych. W najbardziej znanym i prestiżowym rankingu szanghajskim wśród 1000 najlepszych uczelni świata w roku 2021 było dziesięć polskich uczelni, gdzie najwyżej – w piątej setce – znalazły się Uniwersytet Warszawski i Uniwersytet Jagielloński. Pozostałe polskie uczelnie uwzględnione w rankingu to: AGH i Warszawski Uniwersytet Medyczny (701–800), Politechnika Gdańska, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie i Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu (801-900), Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Politechnika Warszawska i Politechnika Wrocławska (901–1000)³.

Dzisiaj w okresie wzmożonego lęku o przyszłość globalną przed uniwersytetami, także polskimi, a szerzej nauką, stają bardzo ważne wyzwania. Konieczna jest refleksja nie tylko wobec teraźniejszości, ale przede wszystkim wysnuwanie wniosków i podejmowanie działań w kontekście przyszłości. To „wiedza o rzeczywistości aktywnie upowszechniana w społeczeństwie i tworząca podstawy podejmowania na różnych poziomach decyzji powinna stać się kluczowym elementem inicjowanych działań na rzecz trwałego, inkluzywnego rozwoju, prowadząc nas do satysfakcjonującej przyszłości świata” (Kleiber M. 2022: 38). Słowa Michała Kleibera to przesłanie pod adresem dzisiejszej nauki, która winna skupić się na najważniejszych wyzwaniach – *megatrendach* – współczesności. Należą do nich m.in. globalizacja, ale głównie w kontekście tego, co nazywamy „prawem św. Mateusza”, eksploatacja bogactw naturalnych i wpływ na środowisko, sytuacja demograficzna świata (15 listopada 2022 roku ludność świata przekroczyła 8 mld), konflikty związane z migracją i rosnącym zróżnicowaniem kulturowym w określonych przestrzeniach społecznych, dynamika innowacyjnych przemian technologicznych. Wskazane *megatrendy* zmuszają ludzi do wysiłków na rzecz ograniczenia ich negatywnych konsekwencji, a jeśli myślimy o dalszym rozwoju społecznym, to wymaga on rozwoju wielodyscyplinarnych badań i upowszechniania ich rezultatów. Niezbędna jest również edukacja z przodującym wykształceniem uniwersyteckim. To uniwersytet jest wciąż centralną instytucją dla szeroko rozumianej racjonalności działania: „Prawidłowe społeczne rozumienie przeszłości z jednej strony, a stawianie czoła wyzwaniom współczesności i świadome tworzenie pożądanej przyszłości z drugiej nie są w ogóle możliwe w kraju niemającym sieci dobrze funkcjonujących uczelni” (Kleiber M. 2022: 38–41). Do pokonywania wszelkich trudności najlepiej przygotowani są ludzie, którzy skutecznie pozyskują wiedzę i umieją wykorzystać ją w praktyce. Wszystkie powyżej wskazane wyz-

³ Polskie uczelnie w światowym rankingu (opublikowano 17 sierpnia 2021), <https://uczelnie.info.pl/polskie-uczelnie-w-swiatowym-rankingu> (dostęp 24 listopada 2022).

wania dotyczą także polskich uczelni, które zmagają się nie tylko z wyzwaniami globalnymi, ale pragmatycznymi, jak niskie nakłady finansowe na naukowo-badawczą działalność.

Szkolnictwo wyższe w Polsce to jedna z nielicznych sfer publicznych, które nie przeszły poważnych reform ustrojowych, co powodowało szereg niepowodzeń we wprowadzaniu zmian strukturalnych w tym obszarze. Tę sytuację miała zmienić Ustawa 2.0, której proces wprowadzenia w życie miał przełamać impas nieufności między rządem a społecznością akademicką oraz wykorzystać wiedzę i potencjał współpracy środowiskowej w celu legitymizacji proponowanych zmian o charakterze transformacyjnym (Budzanowska A., Dańda A. 2022: 73). Stąd opracowanie głównych założeń zmian było szeroko konsultowane w środowisku naukowym. Odbywały się wszelkiego rodzaju kongresy, seminaria, konferencje jako wyraz szeroko zakrojonych konsultacji społecznych. Szczególną rolę odgrywał Narodowy Kongres Nauki jako miejsce konsultacji reform podejmowanych przez administrację publiczną. Ale pomimo tak szerokiego dialogu społecznego Ustawa 2.0. wzbudzała i wciąż wzbudza wiele kontrowersji, a poddawana ciągłym nowelizacjom wprowadza raczej dodatkowy i niepotrzebny zamęt niż porządek w środowisku naukowym w Polsce.

Najnowszy raport „Nauka w Polsce 2022”, opracowany przez Ośrodek Przetwarzania Informacji Państwowy Instytut Badawczy, a finansowany przez Ministra Edukacji i Nauki mówi, iż mamy dzisiaj w Polsce 131 uczelni publicznych i 238 niepublicznych. Dodatkowo 102 instytuty badawcze, 78 instytutów Polskiej Akademii Nauk i 59 innych jednostek naukowych. W 2022 roku w oparciu o proces parametryzacji przyznano 1185 kategorii naukowych, z których najliczniej jest reprezentowana kategoria B+ (580). Najwyższa kategoria, czyli A+ i najniższa C znalazły się na zbliżonym poziomie: 40 i 37. W 2020 roku zatrudnionych ogółem w instytucjach naukowych było 95,8 tys. osób, z których 13% to profesorowie z tytułem naukowym. Najbardziej liczną grupą są osoby ze stopniem doktora (44%). W tym kontekście należy wspomnieć, iż wśród najbardziej poważanych zawodów w Polsce w 2022 roku profesor uniwersytetu znalazł się na 5. miejscu (66%) za strażakiem (81%), ratownikiem medycznym (80%), lekarzem (72%) i pielęgniarką (70%)⁴. Przez wiele lat to właśnie profesor uniwersytecki był niekwestionowanym liderem rankingu. W ciągu ostatnich kilku lat sytuacja ta mocno się zmieniła, co w pewnym stopniu jest pokłosiem obecnej, złej, sytuacji szkolnictwa wyższego w Polsce. Skumulowanie na pierwszych miejscach zawodów związanych z ratowaniem ludzkiego życia wynika zapewne z lat pandemii Covid-19.

Wracając do „Nauki w Polsce 2022”, należy jeszcze zwrócić uwagę, iż w 2021 roku subwencja na rozwój i utrzymanie potencjału dydaktycznego i badawczego wyniosła 16 mld złotych, z których 88% trafiło do uczelni publicznych, 5% do instytutów PAN, 4% do instytutów badawczych i 2% do uczelni niepublicznych.

⁴ Najbardziej poważane zawody w Polsce 2022: <https://kadry.infor.pl> (dostęp 31 marca 2023)

Socjologia jako dyscyplina i wiedza naukowa

W 1837 roku socjologia została ukonstytuowana jako odrębna dyscyplina naukowa. Pierwszy wydział socjologii powstał w latach 20. ubiegłego wieku jako zinstytucjonalizowana forma w ramach Uniwersytetu w Chicago, który powstał w 1892 roku. W Europie socjologia jako wiedza uniwersytecka została zainicjowana we Francji na uniwersytecie w Bordeaux, gdzie w 1896 roku powstała pierwsza na świecie Katedra Socjologii, którą objął Emile Durkheim. W roku 1919 katedra socjologii pod kierunkiem Maxa Webera powstała w Uniwersytecie w Monachium. Można więc uznać, że wiek XIX i początek XX to dziesięciolecia kształtowania się socjologii, chociaż już w połowie XVIII wieku filozofowie rzucili wyzwanie nakazom teologów, uważając „[...] że tak zwany wgląd filozoficzny jest równie arbitralnym źródłem prawdy, co boskie objawienie” (Wallerstein I. 2007: 14). Pod koniec XVIII wieku przyjęto, iż jedyną drogą do prawdy jest rozwijanie teorii opartych na wnioskach indukcyjnych – wyprowadzonych z obserwacji empirycznych – oraz że obserwacje te muszą być prowadzone tak, aby inni mogli je powtórzyć i potwierdzić. Skupiono wysiłki na poszukiwaniu wiedzy opartej na empirii i doświadczeniu. Wiedza przyjmowała wyraźnie zinstytucjonalizowaną formę w ramach uniwersytetów, gdzie powstawały wydziały, instytuty i katedry, które były postrzegane jako *locus* konkretnej dyscypliny (Wallerstein I. 2007: 13–15). W drugiej połowie XIX wieku – jak wspomnieliśmy – własne *locus* uzyskała socjologia, która znalazła się w gronie nauk społecznych wraz z ekonomią i naukami politycznymi. Wszystkie one powstały jako dyscypliny gromadzące informacje o właściwej im współczesności. Była to odpowiedź na nauki historyczne, które badały wyłącznie przeszłość.

Socjologia od początku była nauką akademicką, która powstała jako odpowiedź na problemy świata po Wielkiej Rewolucji Francuskiej i Rewolucji Przemysłowej, kiedy pojawiła się potrzeba generalnej przebudowy ustroju społecznego, który w rzeczywistości materialnej powinien występować jako system industrialny, a w dziedzinie duchowej jako system wierzeń i dowodów naukowych (Saint-Simon C.H. 1968: 362–363). Taką nauką stała się socjologia. Należy zaznaczyć, że socjologia konstituowała się nie tylko w Europie, ale szybko uzyskała uznanie w Stanach Zjednoczonych Ameryki. To socjologia amerykańska stworzyła koncepcję człowieka jako podmiotu działającego, a nie tylko przedmiotu podlegającego prawom natury i co najwyżej obserwującego niezależne od niego procesy. Jednostka uwikłana od początku w interakcję stawiała się jednostką społeczną stanowiącą fundament stawania się społeczeństwa.

W Polsce pierwsza Katedra Socjologii powstała na Wydziale Prawa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego w 1919 roku, a kierował nią Leon Pietrażycki. Rok później z inicjatywy Floriana Znanieckiego – wiele lat związanego z Uniwersytetem w Chicago – powstała Katedra Socjologii i Filozofii Kultury na Uniwersytecie w Poznaniu. Wówczas socjologia stała się samodzielnym kierunkiem studiów w ramach więk-

szości polskich uniwersytetów i stała się nieodzownym elementem historii polskiego szkolnictwa wyższego, przeżywając wraz z nim zarówno rozkwit, jak i trudności. Zinstytucjonalizowanie socjologii w ramach uniwersytetu naznaczyło ją jako naukę akademicką (uniwersytecką), co równocześnie gwarantuje jej ważne miejsce we współczesnym systemie uniwersyteckim Polski i świata (Szczepański M.S., Śliz A. 2015: 33–36).

Dzisiaj możliwość studiowania nauk socjologicznych – od 2018 roku dyscyplina socjologia została przemianowana na nauki socjologiczne w klasyfikacji dziedzin i dyscyplin naukowych w Polsce pomimo sprzeciwu środowiska socjologów polskich – w Polsce daje 25 uczelni publicznych i 6 niepublicznych. Studia są dwustopniowe: trzyletnie studia licencjackie i dwuletnie magisterskie. Nauki socjologiczne są także obecne w ramach Szkół Doktorskich, których ukończenie wiąże się z uzyskaniem stopnia doktora socjologii. Zainteresowanie studiami socjologicznymi wykazuje dużą zmienność. W latach 90. XX wieku i pierwszych XXI wieku zainteresowanie było bardzo duże, co przełożyło się na wręcz lawinowo powstające kierunki socjologii w wielu szkołach wyższych. Socjologia wyszła wówczas poza mury uniwersytetu, co po kilku latach okazało się poważnym błędem. Nie tylko rynek pracy szybko nasycił się socjologami, ale sam kierunek studiów uległ widocznej pauperyzacji. Wiele uczelni miało poważne problemy z rekrutacją, a inne zamykały kierunki – chodzi przede wszystkim o szkoły niepubliczne. Dzisiaj sytuacja stała się w miarę stabilna, a uczelnie, które prowadzą studia socjologiczne, nie mają większych problemów z rekrutacją. Sama socjologia w pewnym stopniu odbudowała należną jej pozycję uniwersytecką, chociaż wiele jeszcze pozostało do zrobienia, ale nie wszystko leży w gestii samych socjologów, którzy wciąż analizują społeczeństwo i zmiany, jakim podlega. Tworzą obraz jednostki uwikłanej w relacje i interakcje oraz specyfikę grup społecznych zarówno małych (rodzina), jak i wielkich (społeczeństwo, naród, państwo). Tłumaczą zawiłości życia społecznego nie tylko studentom w aulach uniwersyteckich, ale całemu społeczeństwu, zabierając głos w mediach czy publikując wyniki badań wraz z ich interpretacją, felietony czy artykuły.

Kilka słów zakończenia

Historia uniwersytetu trwa setki lat, a jego idea sprawia, że wielu ludzi wciąż marzy, aby zostać absolwentem szacownego uniwersytetu, ale nie każdy ma ku temu możliwości. W rozważaniu o początkach uniwersytetu wpisuje się Polska, szcząc się jednym z najstarszych uniwersytetów w świecie – Uniwersytetem Jagiellońskim w Krakowie. Ale dzisiaj powinniśmy także mówić o poważnym i pogłębiającym się kryzysie oraz kolejnych zagrożeniach dla rodzimego szkolnictwa wyższego. Jednym z najważniejszych jest niestabilność ustaw i przepisów regulujących pracę polskich uczelni. Dotyka to nie tylko sfery dydaktycznej – ciągła modyfikacja programów i efektów nauczania – ale

w poważnym stopniu pracy naukowej i badawczej, która prowadzi do uzyskiwania awansów naukowych, których kryteria są coraz mniej jasne i czytelne. Towarzyszy tej sytuacji lęk o przyszłość, co nie sprzyja efektywnej pracy naukowej i dydaktycznej. Nadmierna biurokratyzacja i niskie nakłady finansowe na naukę wyłącznie lęki te pogłębiają. W takim obrazie edukacji wyższej postrzegamy także socjologię zarówno jako pole badań i analiz naukowych, jak i kierunek studiów.

Literatura

- Bell D. 1998. *Kulturowe sprzeczności kapitalizmu*, tłum. S. Amsterdamski, Wydawnictwo Naukowe PWN: Warszawa.
- Brzeziński J.M. 2017. *O psychologii, nauce i uniwersytecie. Wybór tekstów Jerzego M. Brzezińskiego*, red. E. Hornowska i M. Urbański, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza: Poznań, s. 33–43.
- Budzanowska A., Dańda A. 2022. *Ustawa 2.0 – paradygmat partycypacyjny w politykach publicznych na przykładzie reformy systemu nauki i szkolnictwa wyższego w Polsce*, „Nauka” 2, s. 71–92.
- Grocholewski, Z. 2013. *Uniwersytety wobec współczesnych wyzwań*, Szkoła Wyższa im. Bogdana Jańskiego w Warszawie: Warszawa.
- Guri-Rosenblit S. 2006. *Wiele idei „uniwersytetu” i ich różnorodne przejawy*. Źródło: <http://docplayer.pl/10898041-Wiele-idei-uniwersytetu-i-ich-różnorodne-przejawy.html> (dostęp 17 maja 2020).
- Historia procesu bolońskiego*. Źródło: https://ug.edu.pl/strona/17918/historia_procesu_bolonskiego (dostęp 25 października 2024).
- Jasper K. 2018. *Problem winy. O politycznej odpowiedzialności Niemiec*, tłum. J. Garewicz, Narodowe Centrum Kultury: Warszawa.
- Kleiber M. 2022. *Jak stawić czoła globalnym wyzwaniom, czyli uniwersytet na wagę złota*, „Nauka” 1, s. 37–50.
- Najbardziej poważane zawody w Polsce 2022*. Źródło: <https://kadry.infor.pl> (dostęp 31 marca 2023).
- Nauka w Polsce 2022*. Źródło: <https://radon.nauka.go.pl/analizy/nauka-w-Polsce-2022> (dostęp 26 października 2022).
- Polskie uczelnie w światowym rankingu*. Źródło: <https://uczelnie.info.pl/polskie-uczelnie-w-swiatowym-rankingu> (dostęp 24 listopada 2022).
- Proces boloński*. Źródło: https://www.go.pl/web/nauka/proces_bolonski (dostęp 26 października 2024).
- Saint-Simone C.H. 1968. *O systemie industrialnym [w:] Pisma wybrane*, tłum. J. Strzelecki, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA: Warszawa.
- Szczepański M.S., Śliz A. 2015. *Idea i powinności uniwersytetu: próba uogólnionej refleksji historyczno-socjologicznej [w] Szkolnictwo wyższe, uniwersytet, kształcenie akademickie w obliczu koniecznej zmiany*. Ekspertyza Komitetu Socjologii PAN, red. M.S. Szczepański, K. Szafraniec, A. Śliz, Polska Akademia Nauk: Warszawa.
- Tatarkiewicz W. 1998. *Historia filozofii*. T.1, Wydawnictwo Naukowe PWN: Warszawa.
- The Open University of Israel*. Źródło: www.openu.ac.il/en/pages/default.aspx (dostęp 17 maja 2020).

Wallerstein I. 2007. *Analiza systemów-swiatów. Wprowadzenie*, tłum. K. Gawlicz i M. Starnawski, Wydawnictwo Akademickie DIALOG: Warszawa.

Uniwersytet nasz współczesny. Akademicka edukacja socjologii

W dziejach Uniwersytetu wskazać można przełomowe wydarzenia, jak powstanie Uniwersytetu w Bolonii czy – w warunkach Polski – Uniwersytetu Jagiellońskiego. Współczesny Uniwersytet, którego prąźródła odnajdujemy w starożytnej Grecji, przechodził różne losy, aż stał się ikoniczną instytucją społeczeństwa ponowoczesnego. Uniwersytet to miejsce kształtowania i pomnażania kapitałów oraz archiwizowania wiedzy. Artykuł jest próbą odtworzenia dynamiki życia uniwersyteckiego od greckiej Akademii do uniwersytetu XXI wieku ze szczególnym uwzględnieniem polskiego systemu szkolnictwa wyższego, który przechodzi widoczny kryzys. Przed polskimi uniwersytetami stoją kluczowe wyzwania związane z włączeniem się do dyskusji o rozwiązywaniu problemów współczesności. Szczególne miejsce w dyskusji o teraźniejszym społeczeństwie oraz kierunkach jego zmiany przypisane są badaniom i nauczaniu socjologii.

Słowa kluczowe: uniwersytet, szkoły wyższe, nauka, socjologia

Our contemporary university. The academic education of sociology

There are landmark events in the history of the University, such as the founding of the University of Bologna or, in the Polish context, the Jagiellonian University. The modern university, whose origins can be found in ancient Greece, has gone through various vicissitudes until it became an iconic institution of the post-modern society. The university is a place for the formation and multiplication of capital and archiving of knowledge. This article is an attempt to reconstruct the dynamics of university life from the Greek Academy to the university of the 21st century with a particular focus on the Polish higher education system, which is undergoing a visible crisis. Polish universities face key challenges in joining the discussion about solving the problems of the present. A special place in the discussion about the present society and the directions of its change is assigned to the research and teaching of sociology.

Key words: university, academic institutions, science, sociology